

MINKÄ HÄN HYVÄKSI KÄÄNTÄKÖÖN

VALTIO-OPILLINEN DISSERTAATIO

SODASTA

JA SEN SYISTÄ, jonka

KUNNIAKKAAN FILOSOFISEN TIEDEKUNNAN LUVALLA

KUNINKAALLISESSA AURAN AKATEMIASSA,

korkea-arvoisen ja tunnetun herran,

KAUNOPUHEISUUDEN VAKINAISEN PROFESSORIN

DANIEL ACHRELIUKSEN

TOIMIESSA PREESEKSENÄ

esittää julkisesti tarkastettavaksi

maisterin arvon saamiseksi

Kirkkaimman Kuninkaallisen Majesteetin stipendiaatti

länsigöötanmaalainen

NICOLAUS J. LECHANDER

28. päivänä kesäkuuta VUONNA 1682

suuressa auditorioissa totuttuun aikaan.

PAINETTU TURUSSA, Painajana kuninkaallisen akatemian kirjanpainaja

Johan Larsson Wallius.

Kunnianarvoiselle ja suurenmoiselle herralle,

MAISTERI ANDREAS OMENIUKSELLE,

kuuluisan Skaran hiippakunnan arvovaltaiselle piispalle,

kirkkokonsistorin johtajalle sekä siellä kukoistavan kuninkaallisen kymnaasin maineikkaalle eforille,
vilpittömän kunnianosoituksen ansaitsevalle tukijalle ja suojelijalle

sekä

erittäin kunnioitettavalle ja kuuluisalle herralle,

MAISTERI PETRUS LAURENTINUKSELLE,

edellä mainitun hiippakunnan ansioituneelle päätuomiorovastille,

kirkkokonsistorin ensimmäiselle asessorille, katedraali-

kirkon valveutuneelle pastorille, arvostettavalle ja kunnioitettavalle edesauttajalle

sekä muille erittäin kunnioitettaville ja kuuluisille herroille,

ansioituneille Skaran kymnaasin lehtoreille

ja arvoisille kirkkokonsistorin asessoreille, vilpittömästi kunnioitettaville

suosijoille ja edesauttajille.

TERVEYTTÄ, MENESTYSTÄ JA ELINVUOSIA!

Siitä lähtien kun aloin harrastaa opintoja, olen ajatellut vapaita taiteita koko antaumuksellani ja

pitänyt rikoksena haudata maalliseen pimentoon tätä taivaallisen valon säteilyä jäljittelevää

jumalallista henkeä; olen ajatellut, että on synty, jos ei tavalla tai toisella opintojen valoa ja loistetta

hyödyntäen karkota tietämättömyyden hämärää, joka sakean pilviverhon tavoin saartaa mieltämme

esivanhempiemme syntiin lankeamisen takia, kun osaksemme on tullut tämä niin mahtava ja loistava

taivaallinen lahja, jotta kaikkialla maailmassa opinnot kukoistaisivat ja niitä arvostettaisiin. Sen tähden omistauduin varhaisesta lapsuudesta asti muusille vanhempieni hurskaassa huolenpidossa, opin ihailemaan muissa sitä, minkä näin itseltäni puuttuvan, ja vilpittömissä rukouksissani pyysin kiihkeästi yksinomaan, että ylittäisin, ellen ylevään, niin kumminkin keskinkertaiseen tiedon tasoon. Mutta aivan varhaisnuoruudessa minua kohtasi vakava onnettomuus, kun ankara kohtalo riisti hurskaita pyrkimyksiäni auliisti suosineen erinomaisen isäni eikä sallinut minun ilman tätä turvaa rohjeta mihinkään kunnianhimoisiin tavoitteisiin kirjallisissa opinnoissani. Taivaallisella tuella ja hyvien henkilöiden kiitettävällä avustuksella kykenin kuitenkin ryhdistäytymään ja pyrin alkuperäisten toiveideni mukaisesti opiskelemaan tähän muusien ehtoisaan tyyssijaan. Nyt ikäni, opintojeni vaihe ja säädösten mukainen eteneminen akateemisella uralla edellyttävät, että ennen kuin lähdän tästä muusien kuuluisasta temppeleistä synnyinseudulleni, esitän julkisen näytteen opinnoistani. Jonkin aikaa olin epävarma siitä, minkä aiheen mieluummin valitsisin, mutta keskittytyäni ensin kauan erääseen toiseen antauduin nyt käsillä olevaan. Tämän aiheen tutkiskelemisen hyödyllisyys, vaikkei se järin jaloa eikä erinomaista olekaan, houkutteli minua ja sysäisi yksinkertaisen kynäni suin päin liikkeelle. Tässä vanhassa maailmassa, jossa kaikki kääntyy huonompaan, sotien hirvittävä rajuus järkyttää, murtaa ja lyö maahan kaikkea salaperäisellä pelolla. Maailmassa ei ole missään ollut niin onnellista valtakuntaa, että se ei olisi joutunut alttiiksi kohtalon vaihteluille eikä sodan levottomuuksille. Rooma, kansojen johtaja, kukoisti, voitti alueita, vietti triumfeja valtakunnista ja täytti maailman kauhulla; mutta sotien kierre horjutti sitä, ja se koki niin monia kohtalonvaiheita, että nykypäivänä se hädin tuskin pystyy esittelemään merkkejä entisestä loistostaan. Sen tähden mieli haluaa tietää, milloin sotaan ryhdytään oikeutetuin, milloin väärin perustein, ja tämän aiheen esittelyyn, taivaallisen armon suosiosta, käsillä oleva työ keskittyy. Aihevalintaani vaikutti myös se, että havaintojeni mukaan tässä esitettävää argumenttia ei ole pitkään aikaan otettu esille tässä opinahjossa. Olkoon työni minkälainen tahansa, olen halunnut omistaa sen juuri teidän nimiinne, arvostettu herra suosijani sekä kunnianarvoiset ja maineikkaat herrat edesauttajani, saattaakseni näkyviin todisteen syvästä kiintymyksestäni teihin teidän minulle osoittamanne mieluisan hyväntahtoisuuden vuoksi. En lainkaan epäröi, että riippumatta siitä, millainen se on, te pidätte sen hyvänä ja kohtelette tapanne mukaan suopeasti klienttiänne, teihin, kunnianarvoisa herra suosijani ja kunnioitettavat ja maineikkaat arvon herrat hurskaasti kiintyen sitoutunutta
N. Lechanderia.

JUMALAN JOHDOLLA!

I

Ennen kuin ryhdyn pohtimaan aihetta syvemmin, mielestäni on vanhan tavan mukaisesti ensin aiheellista tutkistella melko huolellisesti sanan syntyvaiheita, jotta sanan esittely avaisi hedelmällisemmän tien asiaan kätkeytyvään tietoon. Mielenpiteet tämän sanan alkuperästä tosin hajoavat eri suuntiin. Priscianuksen¹ näkemyksen mukaan sanaa *bellum*, ”sota”, on käytetty vastakohtana tarkoittamaan jotain päinvastaista kuin *bellus*, ”kaunis”, tai *pulcher*, ”onnellinen”, koska sota on ikään kuin kaikkien kauheuksien hirvittävä kaaos. Teoksensa *Sodan ja rauhan oikeudesta* ensimmäisessä kirjassa Grotius² johtaa sanan *bellum* sanasta *duellum*, ”kaksintaistelu” – jättämällä

pois u:n ja muuttamalla d:n b:ksi kuten sana *duonus* muuttuu muotoon *bonus* ja *duis* muotoon *bis*³ – sillä perusteella, että sotaa käydään juuri kahden valtionpäämiehen tai kahden armeijan kesken. Jotkut ovat sitä mieltä, että *bellum* johtuu sanasta *belua*, ”peto”, koska on pikemminkin eläimille kuin ihmisille luonteenomaista käydä raivoisaa kamppailua molempien tuhoksi. Cassiodorus puolestaan sanoo tämän sanan alkuperän tulevan nimestä Belus⁴; tätä käsitystä lähellä ovat ne muut, jotka johtavat sen kreikan sanasta *belos*, joka tarkoittaa asetta, heittokeihästä ja nuolta. En vaivaudu yksityiskohtaisesti perustelemaan eri näkemyksiä, koska mielestäni ei ole tarpeen viipyä liian pitkään sanan esittelyssä. Kuitenkin viimeksi esitetty sanan johtaminen vaikuttaa nähdäkseni kannatettavalta, koska vihollista vastaan käydään nimenomaan noilla aseilla, myös sana *telum* tarkoittaa yleisesti mitä tahansa asetta.

II

Käsitteiden *bellum* ja *praelium*, ’taistelu’, välinen ero on se, että sodaksi kutsutaan koko sitä ajanjaksoa, jona eripura säilyy, vaikka ei olisikaan avoimia yhteenottoja vihollisen kanssa. Taistelulla sen sijaan tarkoitetaan varsinaista taistelutapahtumaa silloin, kun viholliset kamppailevat keskenään voitosta. Olen tosin huomannut, että näitä sanoja käytetään usein sekaisin. Tässäkään sodalla ei ymmärretä luonnollista antipatiaa fyysisten asioiden välillä eikä henkistä kamppailua Jumalan ja maallisen mammonan, hengen ja lihan välillä tai muuta vastaavaa, vaan sillä tarkoitetaan valtioiden välistä aseellista taistelua, jolle on oikeutetut perusteet. Se voitaisiin määritellä näin: sota on valtiiovallan aloittama ja johtama vihollistoimi, jota käydään neuvotteluin, väkivalloin ja aseiden vihollisia vastaan vääryyden torjumiseksi tai rankaisemiseksi, jotta säilytettäisiin tai saavutettaisiin rauha, kuten edesmennyt tohtori Michael Gyldenstolpe on sen varsin ytimekkäästi määritellyt teoksessaan *Disp. politica*.⁵

III

Sanaa ”toiminta” käytetään, vaikka välillä olisi taistelutaukoja ja aselepo, sillä sotaan ryhdytään juuri toiminnan vuoksi ja siten siitä tulee *denominatio a potiori*, vaikuttavamman tekijän mukaan määräytyvä nimitys, kuten hienotuntoisen filosofoinnin oppikunta mielellään sen ilmaisee. Grotius määrittelee mainitun teoksensa ensimmäisessä kirjassa, että sota on ”keskenään asevoimin taistelevien tila”. Hän arvioi, että sotaa ei voi kunnolla määritellä toiminnan avulla, koska silloin ei kenties tehdä riittävää eroa sodan ja taistelun välille: sodassa on aina taukoja yhteenotoista, ja kotona neuvotellaan ja juonitellaan vihollisen turmioksi. Mutta yllä esitetyn perustelun vuoksi en näe, miksi tämä voisi olla esteenä antamalleni määritelmälle, jonka mukaan sota ymmärretään yleensä toiminnan avulla. Kaiken toiminnan ei voi myöskään sanoa missään tapauksessa taukoavan edes aselevon aikana, ellei sitten järjenvastaisesti päätettäisi, että osapuolet aselevon astuttua voimaan ikään kuin sodan onnettomuuksien uuvuttamina vain lepäävät tekemättä mitään, vaikka he punovat suunnitelmia ja juonia vihollista vastaan, kokoavat luhistuneita voimiaan, jotta hetkeksi rauhoittunut sota lähtisi pikaisesti uudelleen käyntiin entistä suuremmalla raivolla. Toimintaa sanotaan vihamieliseksi, kun aseet jännitetään vihollista vastaan valtioiden välillä. Oikeata sotaa ei käydä siviilikansalaisten tai varkaiden kanssa: nämä tapaukset ovat joko kansannousujen, salaliittojen ja kapinoiden tai pahantekemisten oikeutettua rankaisemista. On osoitettavissa myös ulkoinen syy, joka pakottaa välttämään tai oikaisemaan loukkauksia, sillä sotaan ryhdytään oikeutetusti silloin, kun ei käy päinsä elää rauhassa. Sen tähden aseisiin ei tule tarttua umpimähkään vihollista vastaan, sillä sodan tapahtumat eivät ole koskaan osoittautuneet onnekkaisiksi, ellei sota ole ollut välttämätön jostain

oikeutetusta syystä. Euripides⁶ viittaa tähän varsin osuvasti näillä sanoin: ”Kukaan ilman oikeutusta sotaan lähtevä ei tule vahingoittumattomana takaisin.” ”Jos yhden ihmisen elämä on Jumalalle niin arvokas, että hän katsoo ankarasti niihin, jotka riistävät hengen tuolta yhdeltä kurjalta, mitä meidän tulisi ajatella siitä, että yhden henkilön antaman julistuksen vuoksi niin monet ihmiset vaikerovat väkivallan uhreina, niin monet kaupungit liekehtivät ja niin monia kansakuntia hävitetään perinpohjin? Heti kun rauhan side rikkoutuu, kaikki alkaa välittömästi järkkyyä ja mennä sekasortoon, pian nähdään kaupunkien tuhoja, kansojen perikatoja ja vihollistulista liekehtiviä tantereita, pian nähdään neitojen ja naisten häpäisemistä, ylen määrin aseita, verta ja kärsimystä kaikkialla. Jos joku on tehnyt tätä väärin perustein ja mielihalustaan, sovittakoon hän tekonsa Jumalan hirvittävällä tuomiolla”.⁷ Omassa määritelmässäni viitataan myös siihen, että vaikuttava syy juontuu lähinnä valtionjohdosta: korkein esivalta voi ainoana julistaa sodan ja käydä sitä laillisesti, mistä johtuen majesteetin oikeuksien joukkoon on totuttu lukemaan myös valta julistaa sota. Augustinus opettaa osuvasti teoksessaan *Faustusta vastaan*: ”kuolevaisten luonnollinen järjestys on rauhan mukainen ja edellyttää sitä, että päätös ryhtyä sotaan on hallitsijan vallassa; sotilaat ovat puolestaan velvollisia toimeenpanemaan sotamääräykset yleisen rauhan ja hyvinvoinnin vuoksi.”⁸ Onkin selvää, että yksityishenkilöiden riidat, tappelut, vihamielisyydet ja kaksintaistelut eivät ansaitse sodan nimitystä. Mutta vaikka osoitamme esivallalle oikeuden sotaan ryhtymiseen, tavalliselta kansalaiselta ei ole kuitenkaan tyystin riistetty valtaa tarttua aseisiin puolustautuakseen pakkotilanteessa, kun hän joutuu väkivaltaisesti ulkopuolisen hyökkäyksen kohteeksi, eikä hänellä ole aikaa kysyä kantaa korkeimmalta käskyvallalta. Kansalaiset eivät ole velvoitettuja odottamaan esivallan käskyä silloin, kun tämä ei pysty sitä ilmaisemaan. ”Kaikilla on luonnostaan oikeus torjua heihin kohdistuvaa vääryyttä”, sanoo Grotius⁹. Koska yksityishenkilön on lupa tehdä vastarintaa varkaan äkillisesti hyökätessä, miksi hänellä ei olisi lupa torjua hänen henkeään uhkaavaa vihollista silloin, kun hänellä ei ajan puuttuessa ole toivoa esivallan avusta. Tässä on kuitenkin tehtävä tarkka ero hyökkäys- ja puolustussodan välillä. Kimppuun ei ole lupa käydä neuvottelematta esivallan kanssa, mutta pakottavassa tilanteessa on lain mukaan lupa puolustautua ulkopuolista uhkaa vastaan.¹⁰ Sitä vain on soveliaampaa nimittää oikeutetuksi puolustautumiseksi kuin sodaksi. Antamaani määritelmään kuului myös ilmaisu ”neuvottelu”, koska laajakantoisia asioita hoidetaan yhtä paljon sen kuin voimankäytön avulla ja ennen aseisiin ryhtymistä on aina ensin yritettävä neuvotella. Ilmaisu ”voimankäytöllä ja aseilla” viittaa siihen, että aseet ovat välttämättömiä sodassa, ilman niitä kukaan ei ole kyennyt onnistuneesti torjumaan vihollista. Ja kuten mehiläiset ovat lamaantuneita ilman pistintänsä, villikarju ilman hampaitaan tai härkä ilman sarviaan, siten aseeton sotilas tuskin uskaltaa ryhtyä mihinkään kiitettävään tai sankarilliseen yritykseen. Jatketaan vielä määritelmän loppuun: ”rauhan säilyttämisen tai sen saavuttamisen vuoksi.” ”Sotiin on ryhdyttävä siitä syystä, että rauhassa eletäisiin ilman vääryyttä”, kuten Cicero, tuo roomalaisen puhetaidon ylpeys, sanoo.¹¹ Ilmaisu ”lainmukaisesti” sulkee pois ne väärit ja epäoikeudenmukaiset sodat, joihin ryhdytään tai joita käydään ilman oikeutettua syytä, tai kun sopimattomat syyt väärennetään peitevärillä. ”Siispä oikeudet ovat samat sodassa ja rauhassa, miekka tule paljastaa yhtä urhoollisesti kuin oikeudenmukaisesti”, kehottaa Livius¹².

IV

Pohdimme määritelmää melko perusteellisesti, nyt paneudumme kiivaasti väiteltyyn kiistakysymykseen siitä, ovatko sodat sallittuja kristityille. Anabaptistit, fotinolaiset¹³ sekä monet muut, kuten kirkkoisista Tertullianus ja Lactantius¹⁴, ovat sitä mieltä, että kristittyjen ei ole lupa sotia. Heidän mukaansa kristityn ihmisen tapojen on määrä mukautua lempeyteen ja inhimillisyyteen, ei julmuuteen ja koston. Mieli on sodissa raakalaismainen, järjetön, kyltymätön ja julma, sodassa tarjoutuu monia synninviettelyksiä, viattomuus turmeltuu, epärehellisyys lisääntyy, kaikki joutuu

sekasortoon ryöstöjen, murhien ja raiskauksien vuoksi. Häveliäisyyden ja kunnollisuuden siteiden löystyttyä pyhät ja siveät tavat lyödään maanrakoon, isänmaa pakotetaan vapaudesta orjuuteen, sen kukoistus palaa tuhkaksi ja kaikki tuhoutuu, kuten Schönborner ilmaisee asian osuvasti näiden ajattelijoiden vakaumuksen mukaisesti¹⁵. He näet sanovat, ettei ole ihmisluonnon mukaista käytellä aseita; Jumala on luonut ihmismielen lempeäksi ja levolliseksi eikä varustanut sitä sarvilla kuten härkiä tai syöksyhampailla kuten villikarjuja eikä raatelukynsillä kuten leijonia. Rauhantila tarjoaa runsaasti etuja, kun taas sodasta aiheutuu vastaavasti monia hankaluuksia. ”Rauhan aikana näet huomioidaan syyt ja ansiot, sodan sytyttyä viattomat kaatuvat syyllisten rinnalla”¹⁶. ”Rauhan aikana lapset hautaavat vanhempiaan, sodassa sitä vastoin vanhemmat lapsiaan”¹⁷. Useat pyhän kirjoituksen lausumat näyttävät hillitsevän vielä enemmän kehottaessaan meitä tavoittelemaan yksinomaan rauhaa ja välttämään kaikin ponnistuksin sodan onnettomuuksia. Vaikka vastapuolen mielipiteelle näyttää olevan tässä melkoisen vankkoja perusteita, asiaa syvemmin tarkasteltaessa on kuitenkin täysin selvää, että hyvin perusteltu sota on sallittu. Sen todistaa ensinnäkin luonnonlaki, joka vihaa itseensä kohdistuvaa tuhoa ja pyrkii säilyttämään. Luonnon kirja on nimittäin painettu niin, että samoin kuin emme katso, että ketään tulee vahingoittaa, siten emme halua kenenkään vahingoittavan meitä. Cicero, aikakautensa ylpeys, ilmaisi tämän varsin hyvin ja osuvasti: ”Luonto osoitti alussa koko elävien heimon suojelemaan itseään, elämää ja ruumistaan, välttämään sitä, mikä näyttää vahingolliselta, ja etsimään ja hankkimaan kaikkea elämisen kannalta välttämätöntä.”¹⁸ Hän viittasi tähän myös T. Annus Milon puolustukseksi pitämässään puheessa: ”Tämä ei ole kirjoitettu vaan synnynnäinen laki, jota emme ole oppineet, hyväksyneet ja lukeneet vaan jonka olemme omaksuneet, ammentaneet ja muodostaneet itse luonnosta; emme ole oppimalla, vaan tottumalla perehtyneet siihen: jos varkaiden tai vihollisten väijytys, väkivalta tai aseet uhkaavat henkeämme, on turvauduttava kaikkiin mahdollisiin kunniallisiin keinoihin pelastautua.”¹⁹ Tästä johtuen sanoisin olevan selvää, että luonnonlain mukaisesti on lupa torjua kohdistettu väkivalta, suojella henkeä ja ruumista ulkopuoliselta vääryydeltä ja karkottaa uhkaava onnettomuus. Ja jos yksityiselle ihmiselle ja jopa heikkomielisille on luvallista pelastaa itsensä ja omaisuutensa ja karkottaa vahingon aiheuttajat, miksi ei sitten niille, jotka johtavat valtakuntia ja jotka ovat nimenomaan syntyneet pitämään huolta yhteisestä hyvästä, olisi luvallista torjua vihollisten hyökkäyksiä, pitää puoliaan ja varjella omaisuuttaan tuholta ja häätää oikeutetusti aseisiin tarttuen niitä, jotka haluavat syöstä valtion turmioon. ”Hän, joka ei puolusta vaikka voi, tekee yhtä vääriä kuin jos hän hylkäisi vanhempansa ja isänmaansa”, Cicero toteaa²⁰.

Toiseksi voimme todistaa sotien olevan perusteltuja myös pyhien profetoiden perusteella, mikä käy ilmi Mooseksen historiasta²¹. *Uudessa testamentissa* Johannes ei käske sotilaita hylkäämään omaa asemapaikkaansa, mutta kehottaa heitä olemaan tyytyväisiä palkkioonsa²². Voimme lukea myös sotilaita komentavasta kapernaumilaisesta kenturian päälliköstä, jota Kristus ei käskenyt jättämään tehtävänsä. Mutta jotta en näyttäisi sekoittavan pyhiä maallisiin asioihin, jätän nämä seikat pyhälle teologikunnalle.

Kolmanneksi myös vaikutuksesta tarkasteltuna on selvää, että oikeutettuja sotia on lupa sotia, sillä jos sotien vaikutukset ovat hyviä ja hyödyllisiä, on ilmeistä, että oikeutetut sodat hyödyttävät valtiota. Nämä vaikutukset pitävät yllä valtion kuntoisuutta, suojelevat sen yhteisyyttä, tuovat arvovaltaa esivallalle ja turvallisuutta kansalaisille, niin että kaikki voivat rauhan turvassa hoitaa velvollisuuksiaan. Ne hillitsevät ulkopuolisia kuuliaisuuteen, koska kukaan ei rohkene ärsyttää tai kohdella vääryydellä sitä, jonka tiedetään olevan päättäväinen ja valmis puolustautumaan. Lyhyesti selitettynä hankitun rauhan vallitessa maanviljelys, joka ylläpitää taitoja, on voimissaan, kauppa käydään vapaasti maalla ja merellä ja kaikki kukoistaa suotuisan menestyksen myötä. Veisi liian kauan aikaa vastata kaikkiin vasta-argumentteihin, joten jätän ne julkiseen väittelyyn. Ennen kaikkea vastustajat korostavat sitä, että sota ei ole sallittu meille, jotka perustamme kansalle *Vanhassa testamentissa* annettuihin evankeliumin määräyksiin. Haluaisin kuitenkin, että he todistaisivat

evankeliumin kumoavan luonnonlain, silloin mielelläni myönnyn siihen, että mitään oikeutta sotaan ei ole, vaikka se onkin luonnonlain mukaista.

V

Osoitettuamme riittävän perusteellisesti, että lainmukainen sota ei ole jumalaisen eikä luonnollisen lain vastaista, järkiperäinen menetelmä vaatii tutkimaan nyt tarkoin syytä, jotka voivat aiheuttaa oikeutetun sodan. Universaalia perustetta, itse Jumalaa, jonka käskystä ja ohjaamana kaikki tapahtuu, ei tarkastella eikä seuraavaa ja läheisempää perustetta, majesteettia, josta meillä oli edellä puhetta, vaan huomio kiinnitetään niihin pakottaviin syihin, joiden vuoksi sotaan ryhdytään oikeutetuilla perusteilla. Syyksi ei tässä ymmärretä teologista perustetta, nimittäin syntiä, jonka suututtamana taivaallinen henki lähettää sotia, vaan poliittista syytä, joka pakottaa kuninkaat ja hallitsijat tarttumaan oikeutetusti aseisiin. Vihollista vastaan ei nimittäin sovi rynnätä umpimähkään, koska sotaan ryhtyminen ja sen lopettaminen eivät ole saman henkilön vallassa. Käymme oikeutetusti vihollista vastaan vasta silloin, kun meidän ei sallita nauttia levollisina rauhasta ja kun viholliset ylimielisesti torjuvat kaikki rauhan ehdot. ”Viheliäinen rauha näet muutetaan paremmaksi vaikkapa sodalla”, kuten Tacitus, tuo kuuluisa historioitsija, neuvoo²³. Sen tähden sodan perusteltu syy voi liittyä joko puolustukseen tai rankaisemiseen. Mitään oikeutettua ja välttämätöntä puolustautumista tärkeämpää tai painavampaa syytä ei voi olla, koska kaikki lait ja kaikki oikeudet sallivat väkivallan torjumisen väkivallalla. ”Järki on näet määrännyt oppineille, välttämättömyys barbaareille, tapa kansoille ja itse luonto villieläimille, että he voivat aina millä keinoin tahansa torjua heidän ruumistaan, henkeään tai elämäänsä uhkaavan väkivallan”, Cicero puhui Miloa puolustaessaan. ”On kaksi kamppailemisen lajia: yhdessä väitellään, toisessa ruvetaan väkivaltaisiksi. Väitteleväisyys on ominaista ihmisille, väkivaltaisuus eläimille: väkivaltaan täytyy turvautua, jos väittelemisen ei onnistu”, hän sanoo.²⁴ Puolustaminen on joko muiden tai itsensä puolustamista. Muiden puolustaminen tarkoittaa sitä, että pelastamme liittolaisia tai sorrettuja vääryyksiltä. Itseämme puolustamme silloin, kun torjumme itseemme tai omaisiimme kohdistuvaa väkivaltaa ja suojelemme aseellisesti vapauttamme, isänmaatamme ja vanhempiamme. Cicero mainitsee tästä teoksensa *Valtiosta* kolmannessa kirjassa: ”Valtiolla ei ole mitään uskollisuutta tai omaa pelastamistaan parempaa syytä ryhtyä sotaan.”²⁵ Taustalla on Aristoteleen lause: ”Vääryyttä kärsivien on taisteltava itsensä, sukulaistensa ja hyvän tekijöidensä puolesta sekä autettava liittolaisiaan, joille tehdään vääryyttä.”²⁶ Myös kristitty opettaja Ambrosius suosii samaa ajatusta.²⁷ ”Urhoollisuus, jolla sodissa suojellaan isänmaata barbaareilta tai puolustetaan heikkoja tai liittolaisia varkaita vastaan, on täysin oikeutettu.”²⁸ Jos nimittäin liittolaisia tai sorrettuja uhataan vakavalla väkivallalla, yleinen liittolaisuuden side ja inhimillinen yhteys (itse luonto on nimittäin säätänyt ihmisten välille jonkinlaisen sukulaisuuden, kuten Grotius mielellään sanoo) näyttää pakottavan meidät auttamaan hädässä olevia. Roomalaisen kaunopuheisuuden kukkanen Cicero kertoo avoimesti roomalaisten toimineen niin ”Meidän kansamme on valloittanut koko maailman puolustaakseen liittolaisiaan.”²⁹ Puolustamme joko uskontoa tai aluetta, ihmisiä ja omaisuutta. Vaikka uskontoa ei voi henkisenä omaisuutena puolustaa aseilla, sen vapaata harjoittamista vaaditaan kuitenkin hyvällä syyllä aseellisesti. Koska uskonnon vuoksi on sallittua sotia, on selvää, että meidän tulee asettaa taivaallinen maallisen edelle eikä uskonharjoittamista pidä keskeyttää millään perusteilla. Uskonnon puolustaminen ei ole vastoin jumalallista tahtoa, mikä käy selvästi ilmi siitä, että Jumala ei estänyt israelilaisten yritystä puolustaa uskontoaan ruubenilaisia vastaan, vaan auttoi lähettiläitä tiedustelumatkalla.³⁰ Myös maa-alueen puolustaminen on hallitsijan varassa, kuninkaat korotetaan valtaan alamaisten turvallisuuden tähden, joten muistakootkin, että heidän velvollisuutensa on huolehtia kaikin voimin siitä, että kansalaiset

eläisivät heidän suojeluksessaan valtakunnan rajojen sisäpuolella turvassa vihollisten hyökkäyksiltä. Siten Claudianus sanoi keisari Honoriukselle: ”Pidä kansa ja senaatti mielessäsi, anna neuvojasi kaikille.”³¹ Meidän esi-isiemme kuningas Dignerus³² ilmaisi erinomaisesti sanoessaan ottaneensa vastaan kuninkaalliset arvot, jotta hänen alamaisensa eläisivät turvallisesti ja oikeudenmukaisesti, kuten Johannes M[agnus] kertoo.³³ Paitsi tuotetulta vääryydeltä, on oikeus puolustautua myös uhkaavalta väkivallalta, ”kunhan vain pelkoa ansaitsemattomia merkkejä ei aleta turhaan epäillä”, kuten Besoldus sanoo teoksessaan *Sotataidosta ja sodan oikeudesta*³⁴. Koskapa on parempi kohdata onnettomuus oikeaan aikaan kuin etsiä parannuskeinoa, kuten sanotaan, loukkauksen tapahduttua. Ihmisten ja omaisuuden puolustamisen voi hallitsija myös ottaa tehtäväkseen, koska hän on velvollinen tekemään kaikkensa sen eteen, ettei Jumalan hänen haltuunsa uskomalle valtiolle eikä siellä asuville kansalaisille, heidän maineelleen, lailleen, vapaudelleen ja onnellelleen, koidu mitään vahinkoa.

VI

Nyt on asetettu, että laillinen puolustautuminen antaa oikeutetun syyn sodalle; vielä on osoitettava, että sotiin ryhdytään oikeutetusti myös rankaisemisen vuoksi. Jotta voisimme tarkastella syvällisemmin asian luonnetta, oikeutettu rankaiseminen voitaisiin määritellä seuraavasti: ”Oikeutettuun hyökkäykseen ryhdytään väkivalloin ryöstetyn takaisin saamiseksi tai valtaviin kärsittyjen vääryyksien rankaisemiseksi.” Tämä pätee ensinnäkin ihmisten ja esineiden takaisin saamiseen. Sen tähden Abraham ahdisteli kuninkaita³⁵ ja Daavid sieppauksia tekeviä amalekilaisia³⁶. On lakien ja terveen järjen mukaista, että jokainen nauttii turvassa omastaan ja että kaikki katalasti väkivalloin riistetty saatetaan oikeudenmukaisesti takaisin. Toiseksi lähettiläiden vahingoittaminen voi myös oikeutetusti käynnistää aseelliset toimet. Lähettiläät ovat nimittäin kansojen oikeuden perusteella loukkaamattomia: heidän tulee olla turvassa kaikelta kaltoinkohtelulta. ”Lähettiläät ovat aina olleet kaikkien kansojen keskuudessa loukkaamattomia ja vahingoittamattomia”, huomauttaa Caesar.³⁷ ”Roomalaiset hävittivät korinttilaisten kaupunkia sen vuoksi, että nämä olivat kohdelleet liian ra’asti heidän lähettiläitään ja heittäneet heidän päälleen saastaa”, sanoo Cicero toisaalla³⁸. Siten Daavid kosti ankarasti lähettiläensä kärsimän loukkauksen.³⁹ Kolmanneksi on mainittava sopimusten rikkominen, koska tehtyjä sopimuksia ei pidä murtaa sattumanvaraisesti. ”Sopimuksissa jos missä hyvä luottamus osoittautuu välttämättömäksi”, muistuttaa Besoldus⁴⁰. Aristoteles sanoo: ”Sillä ikään kuin jumalallisella välttämättömyydellä valapattoja rangaistaan aina siitä, että he ovat aiheuttaneet jumalallisen koston ja inhimillisen häpeän”⁴¹. Neljänneksi syy sotaan on aiheellinen, jos jotakuta estetään ilman pätevää syytä nauttimasta eduistaan, kuten viljelysmaasta, merestä, kaupankäynnistä, satamista, edellyttäen, että niiden käyttöön ei ole ollut liittynyt mitään viholliselle aiheutuvaa vahinkoa. Siten Trismegistus sanoo teoksessa *Jumalten luonteesta*: ”Satamissa, purjehduksessa, yhteydenpidossa ja etujen nautinnassa ihmisten keskinäinen sitoumus on erittäin voimakas”.⁴² Senecan mukaan ”Jumala on antanut kaikille kansoille niiden kesken käytävän kaupan ja on hajottanut kansat eri paikkoihin; on valtava etu, jos ihmisten taisteluvimma ei käännä sitä heihin itseensä kohdistuvaksi oikeudenloukkaukseksi”⁴³. Viidenneksi liittoutuminen vihollisen kanssa voi tarjota oikeutetun syyn sotaan. Vihollisen kanssa liittoutunutta on näet pidettävä aiheellisesti yhtälailla vihollisena, jota vastaan voidaan käydä aseellisesti. Kuudenneksi jos vahinkoa tuottamaton läpikulku jonkun alueen kautta kielletään⁴⁴, silloinkin kun pakko kulkea sitä tietä eikä toiselle ei koidu siitä mitään haittaa. Samoin jos pahansuovasti kieltäydytään tarjoamasta läpikulkijoille ruokaa, vaikka he tarjoaisivat siitä asianmukaisen korvauksen⁴⁵. Nämä ovat ne valtiotieteilijöiden teoksissa tapaamani mahdolliset syyt, joiden perusteella on laillisesti sallittua hyökätä vihollista vastaan. Valtaapitävien on kuitenkin vältettävä laittamasta sotia liikkeelle kevein perustein. ”Sillä kuten elefanttien verta

himoavat käärmeet elefantit tuhotessaan tuhoavat samalla itsensä, siten sodassa kumpikin osapuoli kärsii vahinkoa, tuhoaa ja tuhoutuu.”⁴⁶ Eikä liian vanhoista asioista pidä syyttää, vaan on ensin vaadittava korvausta ja yritettävä solmia sopimus riidanratkaisijoiden välityksellä. Augustusta ylistetään siitä, ”että hän ei ryhtynyt sotaan mitään kansaa vastaan ilman oikeutettua ja pakottavaa syytä”⁴⁷. Luculluksen ja Scipion kiitetään sanoneen ”haluavansa mieluummin pelastaa yhden kansalaisen kuin surmata tuhat vihollista”⁴⁸.

Näitä seikkoja sodasta ja sen oikeutetuista syistä näin hyväksi kosketella lyhyesti. Vielä olisi käsiteltävä asianmukaista sodankäyntiä ja sen päättämistä samoin kuin vääriä ja peiteltyjä sodan syitä, joita ovat 1. hallitsematon vallanhimo, josta skyytit moittivat Aleksanteri Suurta: ”Jos Jumalat olisivat halunneet ruumiisi olevan yhdenvertainen ahneen mielesi kanssa, maailma ei riittäisi sinulle, toisella kädellä koskettaisit itää toisella länttä, ja tämän saavutettuasi haluaisit tietää, mihin on kätkeyty niin mahtavan Hengen loiste. Niin sitten himoitsisit sitäkin, mitä et saavuta.”⁴⁹ 2. Kunnianhimo, muinainen sotimisen syy, kuten Sallutiuksella⁵⁰. 3. Vahingoittamisen halu. 4. Liiallinen menestys. 5. Julma kosto. 6. Ahneus. Ajanpuute ja kulujen taakka estävät kuitenkin tarkastelemasta näitä laajemmin. Sen tähden, hyvä lukija, pyydän sinulta ainoastaan, että pitäisit tämän tällaisenaan hyvänäsi.

JUMALALLE YKSIN IKUINEN KUNNIA!

Erinomaisen ja oppineen herran NICOLAUS LECHANDERIN, ansioituneen filosofian kandidaatin, uutteran ystävän ja toverin, sotaa käsittelevän oppineen maisteridisputaation kunniaksi tilapääpentastikhon:

Kuten sotaakäyvä Mars opettaa lannistumattomia kumppaneitaan tavoittelemaan sodan tomuisia palkintoja, haluavatpa he sitten nousta aseisiin, koska oikeutta on halveksittu tai pitää isiensä kodit hallussaan vapisevan miekan avulla, siten rajun Gorgon koristama Jumalatar⁵¹ opettaa opiskelevaa nuorisoa ainoastaan tietämään sodankäynnistä, ei levittämään taistelurivistöjä. Mars käskää ryhtymään sotaan, Pallas Athene puolestaan tarkastelemaan niitä, kumpikin näet oman tehtävänsä mukaisesti. Olet Pallaksen lemmikki, et Marsin, Pallaksen taidolla kuvaillet sota, Marsille tunnusomaista.

ylistykseksi ja kunnianosoitukseksi kirjoitti
Andreas Wanochius
käytännöllisen filosofian vakinainen professori ja
tämänvuotinen stipendiaattien inspehtori

*Suomentanut Raija Sarasti-Wilenius
Toimittanut Jarkko S. Tuusvuori*

Viitteet [sekä Suomentajan & toimittajan huomautukset]

- ¹ [Priscianus (400–500-luku), latinalainen grammatikko.]
- ² [Hugo Grotius (1583–1645), alankomaalainen oppinut ja luonnonoikeusteoreetikko. Teos *De jure belli ac pacis* (1625).]
- ³ [*duellum* on sanan *bellum*, *duis* sanan *bis* varhaisempi muoto. Sananalkuisen *du-* muuttuminen *b:*ksi, ks. Cicero, *Orator* 153.]
- ⁴ [Belus, kreikkalaisen mytologian mukaan jumalsyntyinen Egyptin kuningas. Flavius Marcus Aurelius Cassiodorus Senator (490–585) oli roomalainen historioitsija ja valtiomies. Teoksessaan *Variae epistolae* (537) hän selitti Beluksen keksineen raudan ja aseellisen sodankäynnin.]
- ⁵ Michael Gyldenstolpe, *Politica* disp. 17. [Michael Wexionius (1609–1670), aateloitu 1650 nimellä Gyldenstolpe, Turun Akatemian ensimmäinen historian ja valtio-opin professori. Ks. *Disputatio politica I* (1646).]
- ⁶ [Euripides, *Fragmenta papyracea* 43,1. Käännös Tiina Purola. Euripides (480–406 eaa.), kreikkalainen tragediakirjailija.]
- ⁷ Ks. Caussin, *Diss.* 39, *De bello*. [Nicolas Caussin (1583–1651), ranskalainen jesuiittateologi ja -filosofi.]
- ⁸ Augustinus, *Contra Faustum* 22, 75. [Augustinus (354–430), kirkkoisä, teologi ja filosofi.]
- ⁹ Grotius, *Sodan ja rauhan oikeudesta*, 1,4.
- ¹⁰ Ks. Althusius, *Pol. de bello*. [Johannes Althusius (1563–1638), saksalainen valtioteoreetikko, jonka luonnonoikeutta tarkastelleita teoksia luettiin Turun Akatemian piirissä. Pääteos *Politica* (1610). Viittauskohde tässä epäselvä.]
- ¹¹ Cicero, *Velvollisuuksista* 1. [*Vanhuudesta. Ystävydestä, Velvollisuuksista* (Cato maior de senectute; Laelius de amicitia; De officiis). Suom. Marja Itkonen-Kaila. WSOY, Helsinki 1967. Cicero (106–43 eaa.), roomalainen filosofi ja poliitikko.]
- ¹² Livius 5, 27. [*Ab urbe condita* 5,27,6. Ks. kaksi ensimmäistä osaa kattava käännös: *Rooman synty*. Suom. Marja Itkonen-Kaila. WSOY, Helsinki 1994. Titus Livius (59–17 eaa.), roomalainen historioitsija.]
- ¹³ [Fotinus (k. 376), Pannoniassa sijainneen Sirmiumin 351 erotettu piispa, joka kannattajineen korosti kerettiläisellä tavalla Isän ja Sanan samuutta. Augustinuksella ja muissa myöhemmissä teksteissä sanalla ”fotinolainen” tai ”fotinuslainen” viitattiin yleisesti harhaoppiseen, joka piti Kristusta pelkkänä ihmisenä.]
- ¹⁴ [Tertullianus (155–230) & Lactantius (250–320).]
- ¹⁵ Schönborner, *Pol.* 6,1. [Georg Schönborner, lat. Schonbornerus (1579–1637), saksalainen lainoppinut. Teos *Politicorum libri septem*]
- ¹⁶ Cornelius Tacitus, *Annaalit* 1. [Tacitus (55–120), roomalainen historioitsija ja poliitikko.]
- ¹⁷ Herodotos 1. [Herodotos (n. 485–n. 420 eaa.), kreikkalainen historioitsija.]
- ¹⁸ Cicero, *Velvollisuuksista* 1.
- ¹⁹ [Titius Annius Milo Papianus (k. 48 eaa.), roomalainen poliitikko, jolle Cicero kirjoitti puolustuspuheen *Pro Milone* 52 eaa.]
- ²⁰ Cicero, *Velvollisuuksista* 1.
- ²¹ 2 Moos. 17:8,9 jne.; 4. Moos. 31:2. Sodankäyntineuvoja on annettu 5. Moos. 20; Tuom. 7.
- ²² Luuk. 3:14.
- ²³ Tacitus, *Annaalit* 3.
- ²⁴ Curtius 7,8.
- ²⁵ [*De re publica* (51 eaa.).]
- ²⁶ Aristoteles teoksessa *Rhetorica ad Alexandrum*. [Sitaatti ei ole Aristoteleen (384–322 eaa.) vaan toisen kreikkalaisen filosofin, Anaksimeneen (n. 585–525 eaa.), teoksesta *Ars rhetorica* (tunnettiin nimellä *Rhetorica ad Alexandrum*) 2,26,5–7. Käännös Tiina Purola.]
- ²⁷ Ambrosius, *De off.* 1,27. [Ambrosius (n. 340–397), kirkkoisä, teologi ja filosofi. Teos *De officiis ministrorum*.]
- ²⁸ Katso Lipsius, *Pol.* 5,4; Schönborner, *Pol.* 6. [Justus Lipsius (1547–1606), alankomaalainen oppinut. Teos *Politicorum sive Civilis doctrinae libri sex* (1589).]
- ²⁹ Cicero, *Valtiosta* 3.
- ³⁰ Joos. 22:13.
- ³¹ [Claudianus (300–400-luku jaa.), roomalainen runoilija, kirjoitti keisari Honoriuksen (384–423) ajan politiikasta teoksen *Panegyricus de Quarto Consulatu Honorii Augusti*, johon sisältyy lainattu säe.]
- ³² [Dignerus tai Dygve, muinainen germaanikuningas.]

- ³³ Johannes M. 7,24. [Johannes Magnus (1488–1544), ruotsalainen teologi ja historioitsija, viitattu teos *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*]
- ³⁴ Besoldus, *De jure foed.* [Christopher Besoldus (1577–1638), saksalainen oikeusoppinut, kirjoitti 30-vuotisen sodan syistä. Teos *De foederum jure, Dissertatio politico-iuridica* (1622).]
- ³⁵ 1. Moos. 14.
- ³⁶ 1. Sam. 30.
- ³⁷ Caesar, *De bello Gallico* 3. [Julius Caesarin (100/102–44 eaa.) teos *Gallian sota*. Suom. Hannes Korpi-Anttila. WSOY, Helsinki 1961. Varh. suom. Gunnar Francken 1927 (uud. p. 1949 & 1988).]
- ³⁸ Cicero, *Pro lege Man.* [*Pro lege Manilia* (66 eaa.).]
- ³⁹ 2 Sam.10.
- ⁴⁰ Besoldus, *De jure foed.*
- ⁴¹ Aristoteles, *Rhetorica ad Alexandrum* 18,4. [Ks. yllä viite 26.]
- ⁴² *De natura Deorum.* [Ciceron *De natura deorum* (45 eaa.) Hermes Trismegistus, synkretistinen jumala, jossa yhdistyivät kreikkalaisten Hermes ja egyptiläisten Thot. Myös Besoldus viittaa tähän tekstikohtaan, samoin heti perään tulevaan Seneca-katkelmaan.]
- ⁴³ Seneca, *Nat. quaest.* 5,18. [*Naturales quaestiones* (62–65 jaa.).]
- ⁴⁴ 4. Moos. 20 & 21.
- ⁴⁵ Jud. 8:5.
- ⁴⁶ Plinius, 8,12. [Tässä seurailaan saksalaisen humanistin Melchior Juniuksen (1545–1604) teosta *Politicarum quaestionum* (1606). Roomalainen oppinut, Plinius vanhempi (23–79 jaa.) kuvailee teoksensa *Naturalis historiae* (77 jaa.) mainitussa kohdassa erilaisia uhkarohkeita yrityksiä, joihin käärmeet ryhtyvät himoitessaan elefanttien verta.]
- ⁴⁷ Suetonius, *Vita Augusti* 20. [Roomalaisen historioitsijan Suetoniuksen (69/75–130) keisarielämäkertateokseen *De vita caesarum* (121) sisältyi keisari Augustuksen (63 eaa.–14 jaa.) elämää käsittelevä osa ”Divus Augustus”.]
- ⁴⁸ Plutarkhos, *Lucul.* [Roomalaiset poliitikot ja sotilaat Lucullus (n. 118–56 eaa.) ja Scipio (236–183 eaa.) mainitaan kreikkalaisen filosofin ja historioitsijan Plutarkhoksen (n. 45–n.125) teoksessa *Kuuluisien miesten elämäkertoja* (Bioi paralleloi). Suom. Kalle Suuronen. WSOY, Helsinki 1955.]
- ⁴⁹ Curtius 7,8. [Roomalainen historioitsija Quintus Curtius Rufus (00-luku jaa.) laati Aleksanteri Suuren elämäkerran, *Historiae Alexandri Magni.*]
- ⁵⁰ [Roomalainen historioitsija Gaius Sallustius Crispus (86–34 eaa.). Ks. *Catilian salaliitto; Jugurthan sota* (Catilinae coniuratio; Bellum Iugurthinum). Suom. Marja Itkonen-Kaila. WSOY, Helsinki 1963.]
- ⁵¹ [Gorgo tai Meduusa, käärmehiuksinen hirviö, jonka katse kivetti. Kun Perseus surmasi Meduusan, hänen verestään syntyi siivekäs Pegasos. Katkaistu pää koristi Pallas Athenen rintahaarniskaa.]